

IZABELA WIELEWSKA
Akademia Techniczno-Rolnicza w Bydgoszczy
DARIA SIKORSKA
Kujawsko-Pomorska Szkoła Wyższa w Bydgoszczy

DZIAŁALNOŚĆ POZAROLNICZA NA TERENACH WIEJSKICH POWIATU CHOJNICKIEGO A ŹRÓDŁA DOCHODÓW GOSPODARSTW DOMOWYCH

1. Wstęp

W opinii Europy i świata Polska należy do krajów, w których rolnictwo jest słabo rozwinięte. Polskie rolnictwo stało się nieopłacalne i przestało być dla wielu rolników źródłem utrzymania dla nich i ich rodzin.

Nadzieja rolników tkwi w koncepcji rozwoju obszarów wiejskich. Rozwój tych obszarów wymaga działań o charakterze innowacyjnym nie tylko w sferze nowych technologii, ale również w sferze zmiany źródeł dochodów gospodarstw domowych mieszkańców wsi. Taką możliwość daje umiejętność rozwijania przedsiębiorczości pozarolniczej na obszarach wiejskich.

Celem artykułu jest ukazanie sytuacji dotyczącej pozarolniczej działalności na terenach wiejskich powiatu chojnickiego, na tle województwa pomorskiego, przy pomocy analizy danych statystycznych zaczerpniętych z biuletynów Urzędu Statystycznego w Gdańsku i uzyskanych z Urzędu Statystycznego w Chojnicach.

2. Źródła dochodów ludności wiejskiej

W procesie rozwoju obszarów wiejskich czynnik osiągania dochodów pozarolniczych nabiera szczególnego znaczenia. Istotne staje się przenoszenie lub budowanie od podstaw małych i średnich firm do wiejskich rejonów peryferyjnych. Związane jest to nie tylko z transformacją strukturalną, ale przede wszystkim z odpływem siły roboczej z rolnictwa i kryzysem wielkich aglomeracji wiejskich [Hunek 2000].

Siła robocza zgromadzona na wsi nie znajduje już miejsc pracy w rolnictwie. Często też sami rolnicy muszą szukać alternatywnych źródeł dochodu, gdyż

dochód z gospodarstwa rolnego nie jest w stanie zapewnić im utrzymania. Rolnicy nie emigrują do miast, jak dawniej, ponieważ życie na wsi jest tańsze, w miastach brak tanich mieszkań, a przede wszystkim wolnych miejsc pracy.

Z czego ludność wiejska utrzymuje się, jakie są jej źródła dochodów?

Za główne źródło utrzymania ludności wiejskiej uznaje się:

- dochody (zarobki) z pracy osobiście wykonywanej niezależnie od charakteru zatrudnienia,
- nie zarobkowe źródło (w tym między innymi emerytury, renty, zasiłki),
- inne dochody pochodzące z własności lub z najmu,
- pozostawanie na utrzymaniu innych osób posiadających własne źródła dochodów [Pawłowska-Tyszkó 2003].

W województwie pomorskim w 2002 roku 1 269,0 tys. osób posiadało własne źródło dochodów (tabela 1), którymi mogły być dochody z pracy, dochody pochodzące ze świadczeń społecznych lub dochody z własności, tj. z tytułu oddanych w dzierżawę gruntów rolnych, dochodów z lokat kapitałowych, z odsetek z oszczędności i udziału w zyskach przedsiębiorstw.

Udział osób, posiadających własne dochody, w ogólnej liczbie ludności województwa pomorskiego wynosił 58,2%, podczas gdy w 1988 roku 59,9% (spadek o 1,7 punktu). Konsekwencją tej zmiany było zwiększenie liczby osób będących na utrzymaniu, chociaż ich udział w ogólnej strukturze ludności województwa wyniósł w 2002 roku, podobnie jak w spisie powszechnym 1988 roku 40,1%.

W 1988 roku wśród 649,0 tys. ludności wiejskiej 146,7 tys. stanowiły osoby otrzymujące dochody z pracy poza rolnictwem W 2002 roku z dochodów z pracy poza rolnictwem utrzymywało się 156,9 tys. osób, a liczba ludności zamieszkującej wieś wynosiła wówczas 695,1 tys.

Z dochodów z rolnictwa utrzymywało się w 1988 roku 127,5 tys. osób. Liczba ta drastycznie zmalała do roku 2002 i wynosiła tylko 47,9 tys. osób. Jest to najlepszy dowód na to, że praca w gospodarstwie przestaje być rentowna.

Nie zarobkowe źródło dochodów na wsi w 1988 roku posiadało 93,2 tys. osób, podczas gdy w 2002 roku 163,7 tys.

Liczbę gospodarstw indywidualnych według udziału dochodów z działalności rolniczej w dochodach ogółem dla powiatu chojnickiego przedstawia tabela 2.

Analizując dane zawarte w tabeli 2 można stwierdzić, że poniżej 10% udziału dochodów z działalności rolniczej, w dochodach ogółem gospodarstwa domowego w gminie miejskiej Chojnice, ma 44,4% gospodarstw z ogółu, 32,7% z gminy miejsko-wiejskiej Brusy, 35,8% z gminy miejsko-wiejskiej Czersk oraz 27,2% z gminy wiejskiej Chojnice i 20,5 z gminy wiejskiej Konarzyny. Od 10 do 30% udziału dochodów posiada 13,3% gospodarstw gminy miejskiej Chojnice, 7,2% gminy miejsko-wiejskiej Brusy i 21,3% gminy miejsko-wiejskiej Czersk, a także

16,7% gospodarstw gminy wiejskiej Chojnice i 19% gospodarstw gminy wiejskiej Konarzyny.

Tabela 1

Ludność województwa pomorskiego według głównego źródła utrzymania z podziałem na wieś i miasto w latach 1988 i 2002

Wyszczególnienie	1988		2002		
	w tys.	w odsetkach	w tys.	w odsetkach	1988 = 100
Ogółem	2095,1	100,0	2179,9	100,0	104,0
– miasta	1446,2	69,0	1484,8	68,1	102,7
– wieś	649,0	31,0	695,1	31,9	107,1
w tym: dochody z pracy	907,2	43,3	711,7	32,6	78,4
poza rolnictwem	753,7	36,0	658,9	30,2	87,4
– miasta	607,0	29,0	502,0	23,0	82,7
– wieś	146,7	7,0	156,9	7,2	106,9
w rolnictwie	153,5	7,3	52,8	2,4	34,4
– miasta	25,9	1,2	4,9	0,2	18,8
– wieś	127,5	6,1	47,9	2,2	37,6
Niezarobkowe źródło	347,8	16,6	555,7	25,5	159,7
– miasta	254,6	12,2	392,0	18,0	154,0
– wieś	93,2	4,4	163,7	7,5	175,5
Dochody z własności	–	–	1,6	0,1	–
Na utrzymaniu	840,1	40,1	873,9	40,1	104,0
Nieustalone źródło utrzymania	–	–	37,0	1,7	–

Źródło: Zmiany strukturalne grup podmiotów gospodarczych w województwie pomorskim w 2002 r., US, Gdańsk 2003, s. 51.

Tabela 2

Gospodarstwa indywidualne według udziału dochodów z działalności rolniczej w dochodach ogółem gospodarstwa domowego w powiecie chojnickim

Gminy	Ogółem w liczbach bezwzgl.	Według udziału dochodów z działalności rolniczej w dochodach ogółem gospodarstwa domowego					
		poniżej 10%	10 – 30	30 – 50	50 – 67	67 – 90	90 – 100 %
		w odsetkach					
Gminy miejskie:							
– Chojnice	90	44,4	13,3	10,0	1,1	10,0	21,1
Gminym miejsko-wiejskie:							
– Brusy	1203	32,7	7,2	4,1	5,5	5,8	44,7
– Czersk	977	35,8	21,3	7,0	11,0	7,2	17,8
Gminy wiejskie:							
– Chojnice	1331	27,2	16,7	7,1	7,1	10,2	31,7
– Konarzyny	268	20,5	19,0	5,6	9,3	16,8	28,7

Źródło: Wybrane elementy sytuacji ekonomicznej gospodarstw rolnych województwa pomorskiego, US, Gdańsk 2003, s. 85.

3. Działalność gospodarcza gospodarstw rolnych

Na 76 722 gospodarstwa rolne w województwie pomorskim działalność rolniczą prowadzi 52 665 gospodarstw, czyli 68,64% (tabela 3 i 4).

Tabela 3

Liczba gospodarstw rolnych w województwie pomorskim według grup obszarowych powierzchni użytków rolnych i prowadzenia działalności rolniczej

Grupy obszarowe użytków rolnych w ha	Ogółem	Prowadzące działalność rolniczą	Nie prowadzące działalności rolniczej	Ogółem	Prowadzące działalność rolniczą	Nie prowadzące działalności rolniczej
	w liczbach bezwzględnych			w odsetkach		
Ogółem	76722	52665	24057	100,0	100,0	100,0
Gospodarstwa rolne do 1 ha użytków rolnych włącznie (działki rolne i właściciele zwierząt gospodarskich)						
Ogółem	22818	12702	10116	29,7	24,1	42,1
0 – 0,1	1240	1236	4	1,6	2,4	0,0
0,1 – 0,2	5450	3110	2340	7,1	5,9	9,7
0,2 – 0,5	9034	4762	4272	11,8	9,0	17,8
0,5 – 1	7094	3594	3500	9,2	6,8	14,6

Źródło: Wybrane elementy sytuacji ekonomicznej gospodarstw rolnych województwa pomorskiego. US, Gdańsk 2003, s. 144–145.

Tabela 4

Liczba gospodarstw rolnych według prowadzenia działalności rolniczej w podregionie słupskim i powiecie chojnickim

Wyszczególnienie	Ogółem	Prowadzące działalność rolniczą	Nie prowadzące działalności rolniczej	Prowadzące działalność rolniczą	Nie prowadzące działalności rolniczej
	w liczbach bezwzględnych			w % ogółem	
Województwo	76722	52665	24057	68,6	31,4
Podregion słupski	24423	15949	8474	65,3	34,7
Powiaty:					
– bytowski	5969	4019	1950	67,3	32,7
– chojnicki	4932	3842	1090	77,9	22,1
– człuchowski	3852	2833	1019	73,5	26,5
– lęborski	2128	1152	976	54,1	45,9
– słupski	6442	3823	2619	59,3	40,7
Miasta na prawach powiatu: Słupsk	1100	280	820	25,5	74,5

Źródło: Wybrane elementy sytuacji ekonomicznej gospodarstw rolnych województwa pomorskiego. US, Gdańsk 2003, s. 145.

Na 24 423 gospodarstwa rolne regionu słupskiego działalność rolnicza prowadzi 15 949 gospodarstw, czyli 65,3%.

W powiecie chojnickim odsetek ten jest wyższy, gdyż na 4 932 gospodarstwa działalność rolniczą prowadzi 3 842 gospodarstw, czyli 77,9% (jest to najwyższy odsetek w regionie).

Tabela 5

Gospodarstwa rolne prowadzące i nie prowadzące działalności gospodarczej

Wyszczególnienie	Ogółem	Prowadzące działalność gospodarczą				Nie prowadzące działalności gospodarczej
		razem	wyłącznie rolniczą	rolniczą i pozarolniczą	wyłącznie pozarolniczą	
Województwo	76722	56600	44656	8009	3935	20122
Podregion słupski	24423	17257	13619	2330	1308	7166
Powiaty:						
– bytowski	5969	4334	3357	662	315	1635
– chojnicki	4932	3987	3258	584	145	945
– człuchowski	3852	2941	2500	333	108	911
– lęborski	2128	1322	990	162	170	806
– słupski	6442	4163	3335	488	340	2279
Miasta na prawach powiatu: Słupsk	1100	510	179	101	230	590

Źródło: Systematyka i charakterystyka gospodarstw rolnych województwa pomorskiego. US, Gdańsk 2003, s. 87.

Tabela 6

Gospodarstwa indywidualne prowadzące i nie prowadzące działalności gospodarczej

Wyszczególnienie	Ogółem	Prowadzące działalność gospodarczą				Nie prowadzące działalności gospodarczej
		razem	wyłącznie rolniczą	rolniczą i pozarolniczą	wyłącznie pozarolniczą	
Województwo	76412	56321	44547	7906	3868	20091
Podregion słupski	24272	17117	13571	2289	1257	7155
Powiaty:						
– bytowski	5938	4303	3350	653	300	1635
– chojnicki	4913	3971	3255	579	137	942
– człuchowski	3827	2918	2489	323	106	909
– lęborski	2115	1310	986	159	165	805
– słupski	6389	4114	3314	475	325	2275
Miasta na prawach powiatu: Słupsk	1090	501	177	100	224	589

Źródło: Systematyka i charakterystyka gospodarstw rolnych województwa pomorskiego. US, Gdańsk 2003, s. 89.

Wśród 24 423 gospodarstw rolnych podregionu słupskiego 24 272 to gospodarstwa indywidualne. Prowadzących działalność gospodarczą jest w regionie 17

257, z czego 13 619 prowadzi działalność wyłącznie rolniczą, 2330 działalność rolniczą i pozarolniczą, a 1 308 wyłącznie pozarolniczą.

W powiecie chojnickim na 4932 gospodarstw rolnych 3 987 prowadzi działalność gospodarczą, w tym wyłącznie rolniczą 3 258, a rolniczą i pozarolniczą 584. Działalność wyłącznie pozarolniczą prowadzi 145 gospodarstw.

Wśród 4 913 indywidualnych gospodarstw rolnych powiatu chojnickiego 3 971 prowadzi działalność gospodarczą, z czego wyłącznie rolniczą 3 255, a 579 gospodarstw działalność rolnicza i pozarolniczą. 137 gospodarstw indywidualnych prowadzi działalność wyłącznie pozarolniczą.

Tabela 7

Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą według wybranych sekcji w powiecie chojnickim

Gminy	Ogółem	W tym						
		przetwórstwo przemysłowe	budownictwo	transport, gospodarka magazynowa i łączność	handel i naprawy	hotele i restauracje	pośrednictwo finansowe	obsługa nieruchomości i firm, nauka
Województwo	165329	20534	20041	15059	49495	9773	8091	22386
Powiat chojnicki	5609	755	630	404	1956	207	211	605
w tym:								
Miasta								
-Brusy	325	57	54	23	99	11	14	32
-Chojnice	2952	339	325	235	1082	81	141	361
-Czersk	723	123	60	49	308	25	12	73
Wieś								
-Brusy	312	56	50	17	61	12	9	29
-Chojnice	598	62	56	34	204	38	21	56
-Czersk	618	103	69	39	188	36	14	49
-Konarzyny	81	15	16	7	14	4	0	5

Źródło: Zmiany strukturalne grup podmiotów gospodarki narodowej w województwie pomorskim w 2002 r. US, Gdańsk 2003, s. 53.

Działalność gospodarczą w powiecie chojnickim prowadzi 5 609 osób fizycznych, z czego 1609 na wsi. W przetwórstwie przemysłowym działalność prowadzi 755 osób fizycznych, z czego 236 na wsi. Z 630 osób fizycznych działających w powiecie na wsi prowadzi działalność 191 osób fizycznych w branży budowlanej.

W transporcie i łączności działalność na wsi prowadzi 97 podmiotów (z 404). Handlem i naprawami na terenach wiejskich zajmuje się 467 podmiotów w powiecie z liczby 1956. Hotele i restauracje na wsi prowadzi 90 osób fizycznych z 207 działających w powiecie.

J. Żmija i L. Strzelczak przedstawiają następujący podział przedsięwzięć gospodarczych, które mogą być realizowane i wdrażane na obszarach wiejskich:

1. Działalność produkcyjna:

- typowa działalność rolnicza (np. chów bydła, produkcja zbóż, chów trzody chlewnej itp.),
- produkcja rolnicza o charakterze alternatywnym (np. produkcja rzepaku),
- przetwórstwo artykułów (np. młyny, mieszalnie pasz, piekarnie, ubojnie, masarnie, mleczarnie, przetwórnice owoców),
- pozyskiwanie drewna opałowego i budowlanego, węgla drzewnego, owoców runa leśnego,
- rękodzieło i rzemiosło.

2. Działalność handlowa:

- zaopatrzenie w materiały i środki do produkcji rolnej,
- skup produktów rolnych,
- handel hurtowy i detaliczny, produktami rolniczymi.

3. Działalność usługowa:

- usługi produkcyjne (np. mechanizacyjne, remontowo-budowlane, ochrona roślin),
- warsztaty naprawcze,
- agroturystyka (organizacja wypoczynku, urlopów, gastronomia, hotelarstwo),
- jeździectwo i hipoterapia,
- pielęgnacja krajobrazu i ochrona środowiska,
- muzea regionalne, skanseny, zabytki, tereny rekreacyjne [Żmija, Strzelczak 2000].

Działalność gospodarcza na obszarach wiejskich powiatu chojnickiego jest prowadzona w wielu przytoczonych dziedzinach. Ze statystyki REGON wynika, iż przedsiębiorczość we wsiach powiatu chojnickiego prowadzona jest przez:

- firmy skupu, magazynowania, sortowania i pakowania, transportu oraz handel hurtowy i detaliczny,
- firmy przetwarzające artykuły rolnicze – piekarnie, ubojnie, masarnie, przetwórnice owoców, warzyw i runa leśnego,
- punkty zaopatrujące rolników w maszyny i urządzenia, a także środki produkcji rolnej,
- gospodarstwa agroturystyczne, bary, motele,
- warsztaty naprawcze, zakłady specjalistyczne, składy materiałów budowlanych.

Jak wynika z powyższego, działalność pozarolnicza w powiecie chojnickim jest szeroko prowadzona, podobnie jak na innych obszarach wiejskich w kraju.

4. Wnioski

W powiecie chojnickim 3 987 gospodarstw rolnych prowadzi działalność gospodarczą, w tym wyłącznie rolniczą 3 258, a rolniczą i pozarolniczą 584. Wyłącznie pozarolniczą działalność w powiecie prowadzi 145 gospodarstw rolnych.

Na obszarach wiejskich badanego powiatu prowadzona jest zarówno działalność produkcyjna, handlowa, jak i usługowa. Charakter działalności jest podobny do prowadzonej działalności na innych obszarach wiejskich w kraju.

Rozwijanie działalności gospodarczej na obszarach wiejskich daje możliwość wyjścia z kryzysu wielu gospodarstwom domowym oraz umożliwia poprawę sytuacji ekonomicznej i gospodarczej tych obszarów.

Drobna przedsiębiorczość pozarolnicza stanowi szansę i jest wiodącą drogą do zapewnienia wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich.

LITERATURA

1. Hunek T. (2000): Dylematy polityki rolnej. Integracja polskiej wsi i rolnictwa z UE. FAPA, Warszawa.
2. Pawłowska-Tyszko J. (2003): Źródła dochodów gospodarstw rolniczych. [w:] Roczniki Naukowe SERiA, Tom V, Warszawa – Poznań - Koszalin.
3. Systematyka i charakterystyka gospodarstw rolnych województwa pomorskiego. US, Gdańsk 2003.
4. Wybrane elementy sytuacji ekonomicznej gospodarstw rolnych województwa pomorskiego. US, Gdańsk 2003.
5. Zmiany strukturalne grup podmiotów gospodarki narodowej w województwie pomorskim w 2002 r. US, Gdańsk 2003.
6. Żmija J., Strzelczak L. (red.) (2000): Zarządzanie i marketing w agrobiznesie. Wydawnictwo Czuwajmy, Kraków.

IZABELA WIELEWSKA, DARIA SIKORSKA

DZIAŁALNOŚĆ POZAROLNICZA NA TERENACH WIEJSKICH POWIATU CHOJNICKIEGO A ŹRÓDŁA DOCHODÓW GOSPODARSTW DOMOWYCH

STRESZCZENIE

Obszary wiejskie w Polsce są terenem ogromnych zmian, których tempo uzależnione jest od sytuacji społeczności lokalnej – głównie jej zasobów finansowych. Zasadniczym problemem mieszkańców obszarów wiejskich jest osiągnięcie odpowiedniego poziomu dochodów, które gwarantowałyby nie tylko wystarczającą ilość środków do życia, ale też przyspieszały przemiany. Poszukiwanie alternatywnych źródeł dochodów jest więc naczelnym zadaniem społeczności wiejskiej.

Rozwój społeczno-ekonomiczny obszarów wiejskich nie może być bowiem we współczesnych czasach oparty jedynie o rozwój działalności rolniczej. Elementem mającym istotne znaczenie dla tegoż rozwoju jest podejmowanie przez mieszkańców wsi pozarolniczej działalności gospodarczej.

IZABELA WIELEWSKA, DARIA SIKORSKA

**NON-AGRICULTURAL ECONOMIC ACTIVITY AS ONE OF THE SOURCES
OF INCOME OF HOUSEHOLDS IN THE RURAL AREAS OF CHOJNICE
ADMINISTRATIVE UNIT**

SUMMARY

Rural areas in Poland undergo great changes, the pace of which is determined by the economic situation of people living in these areas. The biggest problem of these people is to achieve the level of income enough not only to earn a living, but also to accelerate changes. In this situation, searching for alternative sources of income is the main aim of the inhabitants of the rural areas.

Nowadays, economic development of rural areas cant be based only on farming. Non-agricultural economic activities are crucial elements of this development.